

МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВИН

INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN WINES

Статтю присвячено аналізу конкурентоспроможності української виноробної галузі за допомогою ромбу детермінантів конкурентних переваг М. Портера. Проаналізовано факторні умови, які впливають на конкурентоспроможність українських вин на світовому ринку, умови попиту на внутрішньому ринку, кластер підтримуючих та споріднених галузей, стратегії фірм та конкуренцію в галузі. Виявлено детермінанти, які сприяють міжнародній конкурентоспроможності цієї галузі, зокрема сприятливі природно-кліматичні умови півдня України для вирощування винограду, інтенсивна конкуренція на внутрішньому ринку, розвиток інфраструктури, досвід зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано детермінанти, що є бар'єрами для виходу галузі на міжнародний ринок, зокрема неконкурентоспроможність галузей, що підтримують виноробство, недостатня кваліфікація персоналу, недостатні інвестиції в галузь, не сформованість культури споживання вина серед українців. Запропоновано рекомендації щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності української виноробної галузі.

Статья посвящена анализу конкурентоспособности украинской винодельческой отрасли с помощью ромба детерминантов конкурентных преимуществ М. Портера. Проанализированы факторные условия, влияющие на конкурентоспособность украинских вин на мировом рынке, условия спроса на внутреннем рынке, кластер поддерживающих и родственных отраслей, стратегии фирм и конкуренцию в отрасли. Выявлены детерминанты, способствующие международной конкурентоспособности этой отрасли, а именно: благоприятные природно-климатические условия юга Украины для выращивания винограда, интенсивная конкуренция на внутреннем рынке, развитие инфраструктуры, опыт внешнеэкономической деятельности. Проанализированы детерминанты, которые являются барьерами для выхода отрасли на международный рынок, в частности неконкурентоспособность отраслей, поддерживающих виноделие, недостаточная квалификация персонала, недостаточные инвестиции в отрасль, несформированность культуры потребления вина среди украинцев. Предложены рекомендации по повышению международной конкурентоспособности украинской винодельческой отрасли.

The article analyzes the competitiveness of Ukrainian wine industry in the international market based on Porter's diamond of determinants of competitive advantages. The factor conditions, that influence the competitiveness of Ukrainian wines on the world market, demand conditions in domestic market, related and supporting industries, firm strategy, structure and rivalry are analyzed. The determinants that contribute to the international competitiveness of the industry are defined, such as favorable climatic conditions of the southern Ukraine for growing

grapes, the intense competition in the domestic market, the development of the infrastructure, the experience of foreign trade. The determinants that are barriers to entry the international market are analyzed, in particular the lack of competitiveness of industries that support the wine industry, the lack of qualified staff, low investment in the sector, undeveloped culture of wine consumption among Ukrainians. Recommendations to improve the international competitiveness of Ukrainian wine industry are proposed.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність галузі, конкурентні переваги, кластер споріднених та підтримуючих галузей.

Вступ. Починаючи з 2007 року ринок вина України динамічно розвивався. Після періоду зростання на початку 2011 р. обсяги виробництва вина несподівано почали стрімко скорочуватися, про що свідчить наступна динаміка: в 2010 р. виробництво виноградного вина досягнуло 29572 тис. дал, в 2011 р. – 17003,9 тис. дал, а за 6 місяців 2012 р. – 6167 тис. дал. У 2011 р. порівняно з 2010 р. виробництво виноробної продукції зменшилось на 44,6% у натуральному вираженні. У першому півріччі 2012 р., порівняно з січнем–липнем 2011 р., випуск алкогольного напою зменшився на 28,4%, або на 2843,6 тис. дал до 7169,2 тис. дал. Експерти прогнозують зменшення ринку вин мінімум на 30% у 2012 р. [1].

У структурі експорту вин українського виробництва основним ринком збуту є Росія. За перші чотири місяці 2012 р. було експортовано 198337,5 л. Експорт в інші країни є значно меншим. Виноробна галузь України є перспективною, тому необхідно її розвивати та збільшувати експорт [2].

Проблема конкурентоспроможності вин українського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках є особливо актуальною після того, як Україна – в рамках угоди з Всесвітньою Організацією Торгівлі – знизила ввізне мито на винну продукцію [1].

Для зміцнення конкурентних позицій виноробної галузі на міжнародному ринку, необхідно виявити та проаналізувати фактори, які впливають на конкурентоспроможність.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз факторів, які впливають на міжнародну конкурентоспроможність виноробної галузі за допомогою ролі детермінантних переваг М.Портера та розроблення рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної виноробної галузі.

Методологія. Методологічною основою дослідження є фундаментальна праця Майкла Портера "Конкурентна перевага країн" (The Competitive Advantage of Nations) [3], у якій виявлено головні детермінанти конкурентоспроможності країни (рис. 1). Основними детермінантами є: факторні умови, умови попиту на внутрішньому ринку, кластер підтримуючих

галузей, стратегія фірм та конкуренція в галузі. До додаткових чинників відносяться випадкові події та втручання уряду.

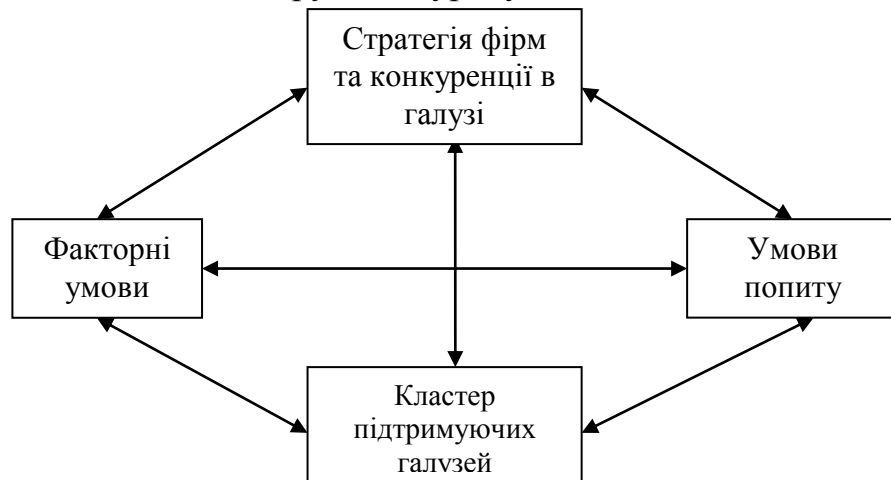

Рис.1. Детермінанти конкурентної переваги країни [3]

Результати дослідження. Проаналізуємо за допомогою Ромбу детермінантів конкурентних переваг М.Портера фактори міжнародної конкурентоспроможності виноробної галузі України.

До першого детермінанта відносяться факторні умови: фізичні, людські, технологічні та інформаційні, фінансові ресурси та інфраструктура.

Земельні ресурси на території України є придатними для вирощування багатьох сортів винограду, однак найсприятливішими, враховуючи кліматичні умови, є території Криму, півдня України (Одеська, Миколаївська та Херсонська обл.) та Закарпаття. За останні 20 років площі виноградників зменшились більше ніж у п'ять разів – з 400 тис. га до 75 тис. га. Порівняно з країнами-лідерами виноробної галузі площі є незначними. Наприклад, в Іспанії вони займають 1,1 млн га, а у Франції – 950 тис. га, в Італії – 850 тис. га. Врожайність винограду є нестабільною через погодні умови. В 2012 р. вона зменшилась в середньому на 15% порівняно з 2011 р. (рис. 2).

Людські ресурси українського виноробства представлені вченими та працівниками Національного інституту винограду і вина «Магарач» УААН, національного центру «Інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова» та інших установ УААН, а також студентами аграрних вузів країни. Однак, більшість технологів та працівників лабораторій виноробних заводів потребує підвищення рівня знань і кваліфікації.

Українська виноробна галузь використовує сучасне обладнання для виробництва вин: системи для розливу рідких харчових продуктів, комплексні лінії для прийому / переробки винограду і виробництва виноматеріалів тощо. Однак основою виноробства є вирощування винограду, тому виноробам

необхідно впроваджувати новітні агротехнології для збільшення врожайності та покращення якості винограду.

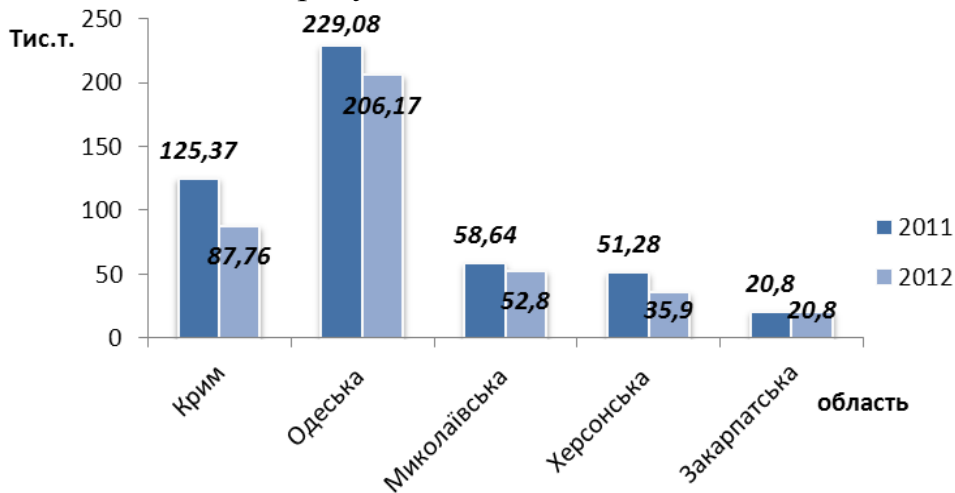

Рис. 2. Врожай винограду за регіонами [1]

Одним із джерел фінансування виноробної галузі є державне фінансування. За останні 13 років держава виділила близько 3 млрд грн на розвиток виноробства, що становить 49% від усіх коштів, вкладених у галузь. У 2012 р. відбулося збільшення державної підтримки виноградарів та хмелярів від 1% до 1,5% збору від продажу алкоголю [4]. Українська виноробна галузь отримує недостатню фінансову підтримку, тому потребує значних інвестицій.

Другий детермінант – умови попиту, які визначають вимоги внутрішнього ринку.

У 2011 р. спостерігалася тенденція до зменшення споживання частки міцних спиртних напоїв на користь вина і пива. В 2012 р. ситуація змінилась: українці стали споживати більше міцних напоїв (рис. 3). Крім того, населення майже вдвічі скоротило споживання вина (до 3,2 млн дал).

Дедалі більше українців віддають перевагу класичним ігристим винам, орієнтуючись при виборі більшою мірою на якісні показники, ніж на вартість. У 2011 р. обсяг продажу шампанського досягнув позначки майже в 330 млн пляшок. У структурі споживання алкоголю в 2011 р. вино становило 38%, шампанське – 9%, коньяк – 7%, горілка – 47%. Рівень споживання горілки склав 5,8 л на особу, а вина – 5,3 л на особу. Протягом першого півріччя 2012 р. випуск вин зменшився на 25%. Водночас споживання горілки та лікєро-горілочаних виробів збільшилось майже на 20%. У світовій структурі споживання вина лідерами є Франція (8,14 л на особу), Португалія (6,65 л на особу), Італія (6,38 л на особу). Українці споживають 0,58 л вина на особу, що свідчить про відсутність культури споживання вина [5].

За висновками експертів виноробної галузі, серед споживачів з'явилась категорія, яка свідомо надає перевагу тільки винам, це свідчить про зміну культури споживання алкоголю в країні [6].

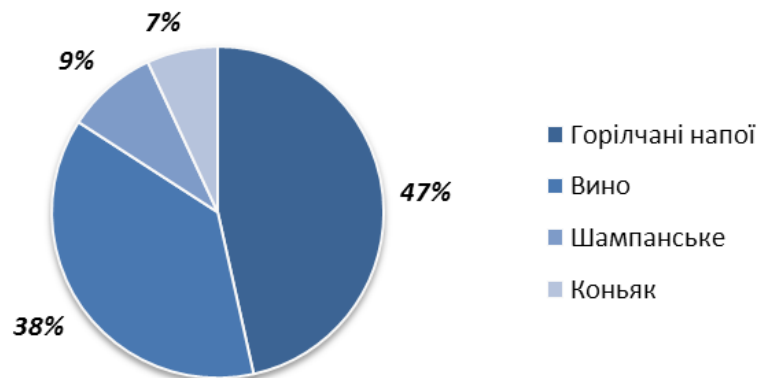

Рис. 3. Структура споживання алкоголю в Україні в 2012 р. [5]

Позитивним фактором є зростання попиту на сухі вина з 7% до 30%, що свідчить про наближення до світових тенденцій споживання алкоголю. Найбільша кількість столових та кріплених вин споживається в Східному регіоні та м. Києві (рис. 4). Структура споживання шампанського є майже рівномірною.

Протягом останніх двох років ціни на сухі вина вітчизняного та іноземного виробництва майже зрівнялись. Тому внаслідок незначної різниці в ціні та відчутної різниці в якості споживачі з середнім рівнем доходу переорієнтувались на імпортовані вина.

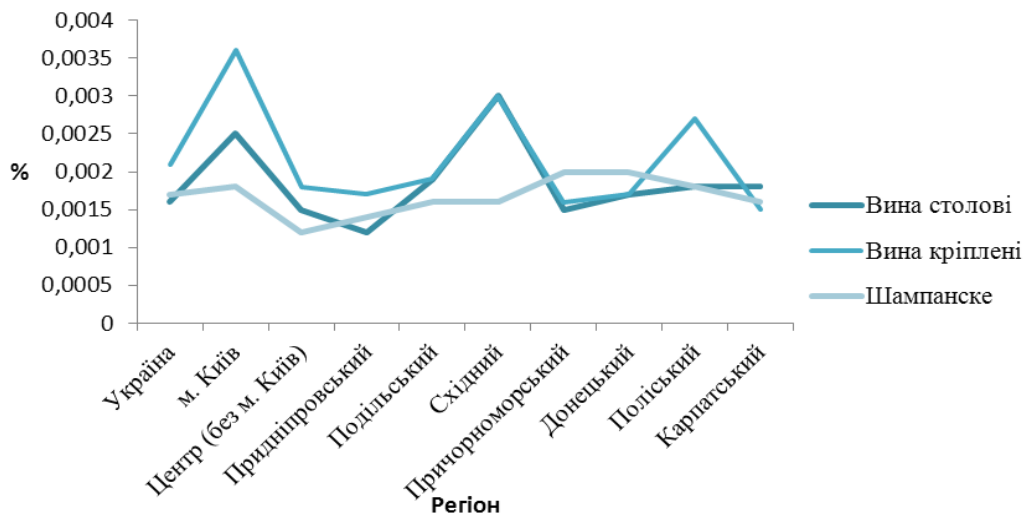

Рис. 4. Динаміка зміни частки витрат на вино в структурі доходу населення за регіонами України в 2011 році, % [6]

Третім детермінантом є стан обслуговуючих та споріднених галузей. Для виноробства такою галуззю є виноградарство та виробництво спирту.

У 2011 р. за даними Держкомстату було зібрано 522 тис. т винограду, що на 30% більше показника попереднього року [7]. За останні 6 років обсяги переробки винограду майже не змінились, за винятком 2010 р., коли вони були мінімальними (рис. 5).

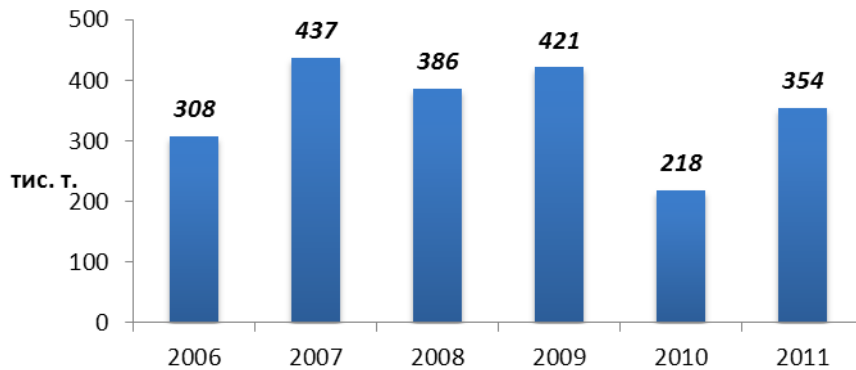

Рис. 5. Динаміка переробки винограду на території України за період 2006–2011 рр. в натуральному виразі (тис. т)

Структура переробки винограду за сортами дуже тісно корелює з видами вин, які виробляються в галузі, та структурою попиту (рис. 6). Найпоширенішими сортами винограду є Ркацителі та Аліготе – відповідно 13,2% та 12,6%.

На сьогодні виноградарство перебуває в критичному стані внаслідок аномальних морозів у 2012 р., які призвели до втрати понад третини запланованого урожаю винограду [8].

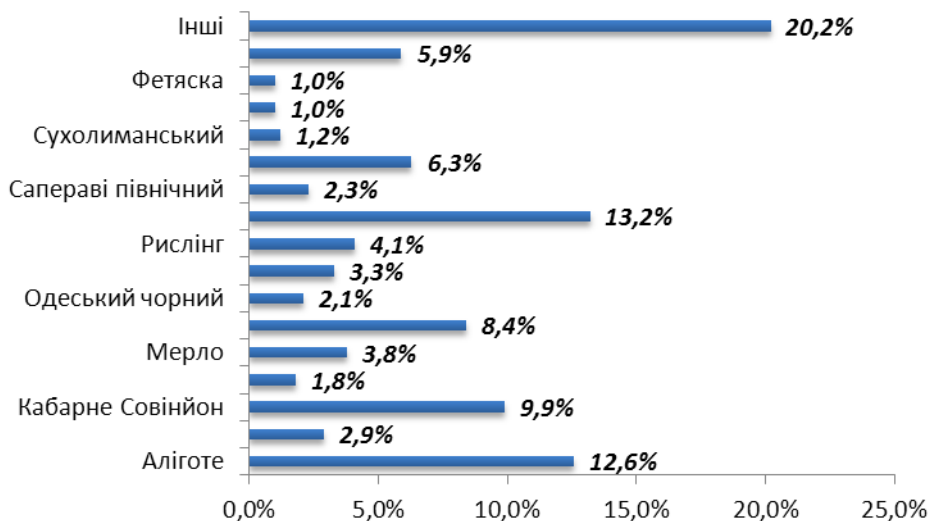

Рис. 6. Структура переробки винограду за сортами в 2011 р. [7]

Фінансування галузі не вистачає на оновлення сировинної бази: більшість виноградників були закладені ще півстоліття тому і вже стали непридатними для вирощування якісного винограду. Для вирішення цієї проблеми інститут «Магарач» затвердив «Програму розвитку виноградарства та виноробства АР Крим до 2025 року», згідно з якою планується оновлення насаджень та підвищення врожайності винограду [9]. Оновлення насаджень в інших районах вирощування винограду найближчим часом не передбачається. В першому півріччі 2013 р. зі спеціального державного фонду буде виділено 40 млн. грн. на розвиток виноградарства.

Іншою підтримуючою галуззю є виробництво спирту. Єдиним виробником спирту в Україні є підприємство «Укрспирт», однак його діяльність загрожує вщент зруйнувати роботу алкогольної, в тому числі й виноробної, галузі країни, оскільки підприємство є збитковим [10].

Для виноробної галузі дуже важливим є стан ринку склотари. За період 2008–2011 рр. на території України не було збудовано жодного заводу з виробництва склотари. Вихід на ринок нових підприємств ускладнюється в зв'язку із дорогим обладнанням та загостренням конкуренції [11].

Ще однією підтримуючою галуззю є виробництво обладнання для розливу. Серед основних виробників ліній розливу перші позиції утримують італійські компанії. Великі німецькі концерни техніки представлені окремими машинами. Виняток – нова технологічна лінія розливу виробництва фірми «КХС» на АЗШВ «Артемівськ Вайнері», яка нині знаходиться в процесі введення в експлуатацію [12].

Отже, можна зробити висновок про не сформованість в Україні кластеру підтримуючих галузей для виноробства.

Стратегія фірм та інтенсивність конкуренції в галузі – четверта детермінанта. Ринку вин притаманна конкуренція як між національними, так і між іноземними виробниками, яка з кожним роком загострюється. Тип ринку – монополістична конкуренція, оскільки існує велика кількість виробників та диференціація продукції.

На українському ринку вин переважає продукція вітчизняного виробника, але кількість імпортованим вин стрімко збільшується. Так, за перше півріччя 2012 року частка імпортного вина на ринку збільшилась на 21% [13].

Асоціація "Виноградарів та виноробів України", корпорація з виноградарства і виноробної промисловості "Укрвинпром", асоціація "Українське бюро винограду і вина" об'єднують близько 99% підприємств галузі.

Інтенсивність конкуренції є високою, оскільки внаслідок підвищення мінімальних роздрібних цін на алкогольну продукцію конкуренція між українськими та імпортними винами дуже загострилась.

Щодо зовнішньоекономічної діяльності, за 2012 р. імпорт виноробної продукції збільшився на 18% при зменшенні ємності ринку вин України приблизно на 30% [14]. З території України найбільша частина винної продукції експортується в Росію. За 2011 р. обсяги експорту склали 26,7 млн л, а за перші п'ять місяців 2012 р. – 13,1 млн л, що на 16% більше показника аналогічного періоду 2011 р [1, 2].

Висновки. Проаналізувавши особливості та тенденції розвитку виноробної галузі України за допомогою ромбу детермінантних переваг М. Портера, було виявлено фактори, які сприяють та не сприяють конкурентоспроможності українського вина на світовому ринку (табл. 1).

Можна зробити висновок, що на сьогодні є багато бар'єрів для того, щоб виноробна галузь була конкурентоспроможною на міжнародному ринку, найбільш істотними серед яких є: скорочення обсягів виробництва вина починаючи з 2011 року, зменшення площ виноградників, відсутність інвестицій у галузь, не сформованість культури споживання вина серед населення. Проте, є передумови для зростання конкурентоспроможності галузі: родючі ґрунти, сприятливий клімат території Криму, півдня України, покращення транспортної інфраструктури в зв'язку з проведенням Євро-2012, гостра конкуренція на внутрішньому ринку, що сприяє пошуку нових ринків збуту за межами країни та зростання експорту вин до Росії.

Таблиця 1

Фактори міжнародної конкурентоспроможності виноробної галузі України

Фактори, що сприяють міжнародній конкурентоспроможності	Фактори, що не сприяють міжнародній конкурентоспроможності
Родючі ґрунти	Недостатня кваліфікація персоналу
Сприятливий клімат території Криму, півдня України	Скорочення обсягів виробництва вина з 2011 року
Покращення транспортної інфраструктури в зв'язку з проведенням Євро-2012	Структура попиту на вина в Україні не відповідає європейській (але є більш схожою з російською, що і пояснює збільшення експорту)
Гостра конкуренція на внутрішньому ринку, що сприяє пошуку нових ринків збуту за межами країни	Неконкурентоспроможність обслуговуючих галузей виноробства (виноградарство, виробництво спирту, склотари та обладнання для розливу)
Зростання експорту вин до Росії	Не сформованість культури споживання вина серед українців
	Недостатні інвестиції в галузь
	Нестабільність врожайності винограду

	Зменшення площ виноградників до 75 тис. га
	Зростання частки імпортової продукції, що може призвести до ще більшого зниження виробництва вина в Україні

Оскільки одним із факторів погіршення міжнародної конкурентоспроможності вин українського виробництва є відсутність культури споживання вина в країні, підприємствам необхідно її формувати за допомогою комплексу маркетингових комунікацій (маркетинг подій, спонсорство масових заходів тощо).

Враховуючи потенціал виноробства в Україні, державі рекомендовано збільшити інвестицій у виноробну та обслуговуючі галузі (зокрема, в освітню) з метою покращення конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Література:

1. Огляд ринку вина України. [Електронний ресурс] / Західна маркетингова компанія – Режим доступу: <http://www.zmk.com.ua/ua/articles/8.html>
2. Україна напоїть росіян. [Електронний ресурс] / Економічна правда – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/08/3/331093>
3. Теорія конкурентних переваг М. Портера (Porter's competitive advantage theory). [Електронний ресурс] / Українські підручники онлайн – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12461220/ekonomika/teoriya_konkurentnih_perevag_portera_porters_competitive_advantage_theory
4. В Украине в этом году ожидают большего урожая винограда. [Електронний ресурс] / UBR – Режим доступу: <http://ubr.ua/market/agricultural-market/v-ukraine-v-etom-godu-oidaut-bolshogo-urojaia-vinograda-171485>
5. Звіт про підготовку інфраструктури до Євро–2012. [Електронний ресурс] / Міністерство транспорту України – Режим доступу: <http://www.mtu.gov.ua/ru/news/print/21055.html>
6. Комментарии Александра Соколова, директора аналитического Департамента компании Pro-Consulting. [Електронний ресурс] / Інвестиційний холдинг Procapital Group – Режим доступу: <http://www.pro-capital.com.ua/expert/view/156/>
7. Виноматериалы: итоги 2011. [Електронний ресурс] / Асоціація виноградарі та винороби України – Режим доступу: http://awwu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1295%3A-2011&catid=8%3A2009-07-06-13-22-43&Itemid=86&lang=ru
8. Виноделам перекрывают экспорт. [Електронний ресурс] / Асоціація виноградарі та винороби України - Режим доступу: <http://awwu.org.ua/>
9. Обзор украинского рынка вина. [Електронний ресурс] / Международная маркетинговая группа – Режим доступу: <http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=3512>
10. УКРСПИРТ оштрафовано на 200 млн грн [Електронний ресурс] / Антимонопольний комітет України – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=216512&cat_id=59331
11. Обзор: Рынок производства стеклотары. [Електронний ресурс] / Маяк моніторинг – Режим доступу: <http://www.mayak.zp.ua/news/480-rinok-proizvodstva-steklotari-obzor>

12. Структура и тенденции рынка линий розлива. [Электронный ресурс] / «Термо-Пак» Завод упаковочного оборудования – Режим доступа: <http://termo-pak.solnce.com.ua/ru/publications/struktura-i-tendencii-rynka-linij-rozliva.html>
13. Кто позарился на фонд виноградарев. [Электронный ресурс] / Экономічна правда – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/rus/columns/2012/10/16/339742>